

УДК 811.112.21–14

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.1\(50\).285556](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.1(50).285556)

МЕЛОДИКА УСНОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ПРОПОВІДІ

**(на матеріалі англіканських та лютеранських
богослужбових проповідей)**

Кравченко Н. О.

доктор філологічних наук, професор,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID 0000–0001–5713–1616

Богуславський С. С.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Статтю присвячено дослідженню мелодичної організації текстів англіканської та лютеранської проповідей, які є невід'ємною частиною богослужіння у відповідних церквах. Розгляд композиційних особливостей текстів досліджуваних проповідей дозволив виділити чотири композиційні частини, облігаторно присутні в обох видах проповідей (маніфестація теми, цитація, трактування, висновок), кожна з яких вирізняється відносною смисловою й структурною самостійністю і переслідує конкретне прагматичне завдання. Матеріал дослідження, що складали усні англомовні та німецькомовні проповіді, був підданий перцептивному, аудиторському та інструментальному аналізу. Комплексний слуховий та інструментальний аналіз мелодійних характеристик мовлення проповідників дозволяє зробити висновок про наявність єдності не тільки у прагматичних настановах проповідників у двох найпоширеніших протестантських течіях, але й у просодичному оформленні текстів усних проповідей. До інтегральних мелодичних параметрів слід віднести виконання емпатичного фразового наголосу на інформативно та/або емоційно вагомих ділянках фраз у надфразових єдностях, розподіл максимумів частоти основного тону (ЧОТ) по композиційних частинах тексту, широту частотного діапазону фраз, яка досягається не тільки за рахунок високих показників максимумів ЧОТ у фразах проповіді, а й за рахунок зниження нижньої межі значень ЧОТ. До диференційних ознак відноситься вживання різного висотного рівня на окремих ділянках тексту: в ініціальній частині англіканської проповіді спостерігається превалювання низького висотного рівня, тоді як у лютеранській проповіді низький рівень голосу є найбільш вживаним у заключній частині проповіді. На підставі виявлених інтегральних просодичних засобів, що беруть участь у побудові аналізованих текстів, можливо констатувати належність англіканської та лютеранської проповідей до одного типу проповідницького дискурсу.

Ключові слова: англіканська/лютеранська проповідь, мелодійні характеристики, прагматичні завдання, композиційні частини, частота основного тону, частотний діапазон.

**MELODY OF AN ORAL RELIGIOUS SERMON
(Based on the Material of Anglican
and Lutheran Sermons)**

N. O. Kravchenko

Doctor of Philological Sciences, Professor,
Odesa I. I. Mechnikov National University,

Bohuslavskyi S. S.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Odesa I. I. Mechnikov National University,

The article is devoted to the study of the melodic organization of the texts of Anglican and Lutheran sermons, which are an integral part of services in the respective churches. Examining the compositional features of the texts of the researched sermons made it possible to identify four compositional parts that are necessarily present in both types of sermons (topic manifestation, citation, interpretation, conclusion), each of which is characterized by relative semantic and structural independence and pursues a specific pragmatic task. The research material, consisting of oral English and German sermons, was subjected to perceptual, auditory and instrumental analysis. A complex auditory and instrumental analysis of the melodic characteristics of preachers' speech allows us to conclude that there is unity not only in the pragmatic tasks of preachers in the two most common Protestant trends, but also in the prosodic features of the texts of oral sermons. Integral melodic parameters include the use of emphatic phrasal stress on informative and/or emotionally significant parts of phrases in supraphrasal units, the distribution of maximums of the fundamental frequency over the compositional parts of the text, the width of the frequency range of phrases, which is achieved not only at the expense of high indicators of maxima fundamental frequency in sermon phrases, but also due to lowering the lower limit of fundamental frequency values. Distinctive features include the use of different pitch levels in peculiar parts of the text: in the initial part of the Anglican sermon, there is a predominance of low pitch level, while in the Lutheran sermon, the low voice level is the most used in the final part of the sermon. On the basis of the identified integral prosodic means involved in the organisation of the analysed texts, it is possible to state that Anglican and Lutheran sermons belong to the same type of preaching discourse.

Key words: Anglican/Lutheran sermon, melodic characteristics, pragmatic tasks, compositional parts, fundamental frequency, frequency range.

Вступ. Християнство, як найпоширеніша світова релігія, є найчисленнішою не тільки за кількістю апологетів, але й за кількістю

деномінацій та конфесій. До основних конфесій християнства традиційно відносять католицьку, православну та протестантську. Протестантська, у свою чергу, має постійно зростаючу кількість течій та напрямків, що зумовлено самою ідеєю протестантизму — прагнення до реформації християнства загалом та християнської Церкви зокрема (Черенков, 2009: 144). Незважаючи на велику кількість протестантських напрямів, із трьох основних течій, створених в результаті так званої першої хвилі Реформації (лютеранство, англіканство, кальвінізм) лютеранська та англіканська церкви й досі є найбільш вагомими в сучасних німецькомовній та англомовній спільнотах. Саме тому вважаємо за доцільне й **актуальне** співставити просодичні особливості центрального моменту богослужіння в цих церквах — проповіді.

Метою статті є зіставне дослідження просодичної (а саме — мелодичної) організації текстів англіканської та лютеранської проповідей, які є невід’ємною частиною богослужінь у відповідних церквах. Згідно з метою сформульовано такі **завдання**: 1) розглянути композиційні особливості текстів досліджуваних проповідей; 2) надати характеристику мелодійної організації мовлення проповідників на перцептивному рівні; 3) інструментально довести наявність інтегральних та диференційних мелодійних ознак у мовленні лютеранських та англіканських проповідників.

Об’єктом дослідження слугував автентичний англомовний та німецькомовний проповідницький дискурс. **Предмет** дослідження — мелодичні просодичні характеристики, що беруть участь у реалізації тексту проповіді.

Матеріалом дослідження слугували тексти 5 усних англомовних англіканських та 5 усних німецькомовних лютеранських проповідей, записаних під час богослужінь — безпосередньо у храмі, загальним обсягом 76 сторінок формат A4, 14 шрифт Times New Roman Суг письмової транскрипції усного тексту (265 хвилин мовлення). Експериментальний корпус для інструментального аналізу склав 14 хвилин мовлення (5 сторінок формат A4, 14 шрифт Times New Roman Суг письмової транскрипції усного тексту).

При написанні статті залучено такі **методи**: описовий метод для виявлення комплексу характерних ознак дискурсу проповіді; у межах структурного методу прислужились елементи компонентного аналізу, завдяки яким виявлено структурно-семантичні особливості композиційних частин проповіді. Лінгвокультурологічний аналіз

уможливив висвітлення та пояснення функційної специфіки англійських та лютеранських проповідей у релігійному дискурсі. Серед спеціальних фонетичних методів використовувався аудитивний аналіз, який дав можливість виявити суб'єктивно сприйняті просодичні характеристики мовлення, перш за все — його мелодійний компонент, а інструментальний метод використовувався для опису об'єктивних фізичних характеристик (видів шкал, термінальних тонів, частоти основного тону (далі — ЧОТ), максимумів ЧОТ досліджуваних мовленнєвих реалізацій та їхньої подальшої лінгвістичної інтерпретації).

Текст проповіді має певний композиційний план, свою традиційну структуру. Відомо, що християнська проповідь запозичила з античної риторики стійку схему розташування матеріалу (Кравченко, 2017: 196). Відповідно до цієї схеми практично будь-яка проповідь має принаймні три обов'язкові частини: вступ, головну (основну) частину, висновок.

Незважаючи на те, що проповідь побудована за усталеним порядком слідування елементів і в ній доволі чітко позначені її складові частини, тексту проповіді не притаманний жорсткий схематизм. За бажання проповідник може скоротити якийсь елемент, а до іншого елемента внести додаткову інформацію (Кравченко, Богуславський, 2020: 236).

Навіть у формальній гомілетичі (розділ гомілетики, що роз'яснює порядок слідування елементів проповіді) не спостерігається однастайності щодо кількості композиційних елементів проповіді. Так, А. Швейцер наполягає на тричастинному поділі проповіді: *екзордіум, нарація і конклюдія* (Schweizer, 1848); Дж. Мерфі пропонує чотиричастинний розподіл: *приступ, нарація, складена з двох частин, і висновок* (Murphy, 1971: 310). Деякі зарубіжні дослідники (Buttrick, 1987; Craddock, 1990; Gottes, 2020; Killinger, 1996) виокремлюють п'ять частин у структурі проповіді: *вступ* (установлюється емоційний контакт, привертається увага парафіян); *проблематизація* (визначається проблема проповіді); *виклад* (всебічно розкривається тема, розглядаються різні кути зору на проблему, пропонуються шляхи її розв'язання з позицій релігійного вчення); *аргументація* (наводяться аргументи з метою довести правильність розв'язання проблеми); *висновок* (підбивається підсумок, висловлюються побажання і поради) (Кравченко, Богуславський, 2020: 238).

Аналіз наявних у риторичі та гомілетичі праць із побудови проповіді та розгляд нашого матеріалу дослідження надали можливість приєднатися до прихильників чотиричастинного поділу проповіді та виокремити такі частини, кожна з яких вирізняється відносною смисловою й структурною самостійністю і переслідує конкретне прагматичне завдання:

— *Вступ*, в якому ідеться про те, якій події або яким євангельським віршам присвячується проповідь. У зв'язку з цим дану частину проповіді називаємо **маніфестацією теми**.

— *Нарація*, в якій переказується євангельський сюжет. Оскільки в деяких протестантських проповідях нарація може замінюватися зачитуванням євангельського сюжету проповідником уголос або читанням уривка з Євангелія про себе кожним з учасників зібрання вірян, умовно цю частину проповіді називаємо **цитацією**.

— *Трактування*, в якому представлено міркування проповідника з приводу викладеного у нарації і його тлумачення наведеного євангельського сюжету чи вірша.

— *Висновок*, в якому робиться висновок, що впливає з трактування, звучить побажання слухачам або спонування їх до виконання тих чи інших посткомунікативних дій, що відповідають нормам християнської моралі.

Треба зазначити, що за змістовно-формальними ознаками другу і третю частини проповіді можна розглядати як її основну частину (Кравченко, Богуславський, 2020: 239).

З метою виявлення ролі просодії, а саме — її мелодійного компонента в оформленні композиційних частин проповіді, було проведено комплексне фонетичне дослідження мовленнєвого матеріалу. Алгоритм комплексного фонетичного дослідження передбачає трирівневий аналіз мовлення, що звучить: перцептивний (аудитивний) аналіз проповідей, що проводиться власне дослідниками для складання мовленнєвого корпусу для подальшого аудиторського аналізу; аудиторський аналіз, у якому взяли участь 10 викладачів та аспірантів кафедри фонетики англійської мови та кафедри німецької філології; інструментальний аналіз із задіянням програмного пакету обробки мовленнєвого сигналу.

Під час проведення першого етапу комплексного фонетичного дослідження з усього масиву матеріалу дослідження було відібрано по 3 надфразові єдності (НФЄ) з кожної з композиційних частин дослі-

джуваних проповідей. Перед аудиторами було поставлено низку завдань, серед яких першим для подальшого об'єктивного аналізу мелодійних характеристик було визначення аудиторами ступеня участі просодичних параметрів у створенні тексту проповіді. Результати відповідей аудиторів наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Визначення аудиторами ступеня участі мелодійних просодичних параметрів у створенні тексту проповідей (у %)

Частина тексту		Висотний рівень		
		Висота голосу	Фразовий наголос	Мелодійний контур
Маніфестація теми	А	12,4	69,2	18,4
	Л	15,2	62,7	22,1
Цитація	А	27,1	24,7	48,2
	Л	24,8	28,6	46,6
Трактування	А	32,5	34,4	33,1
	Л	28,9	36,5	34,6
Висновок	А	13,1	74,2	12,7
	Л	14,8	71,7	13,5
В середньому	А	21,3	50,6	28,1
	Л	20,9	49,9	29,2

(тут і далі: А — англіканська проповідь, Л — лютеранська проповідь)

Як свідчать дані, наведені у таблиці 1, найбільшим відсотком у досліджуваних проповідях (50,6 % в англіканській та 49,9 % у лютеранській) відрізняється фразовий наголос. Це свідчить про те, що аудитори відносять цей просодичний параметр до найбільш вагомого для створення впливового ефекту проповідей. Особливо це стосується вступної та заключної частин проповіді, де участь фразового наголосу у створенні тексту сягає 70 % та більше. На наш погляд, це пояснюється тим, що ці частини проповіді насичені фразами, що містять емоційні центри, які посилюються за допомогою фразового наголосу. Основна частина проповіді — цитація та трактування — характеризуються майже рівним розподілом ступеня участі мелодійних параметрів (близько 30 % в середньому). Тим не менше, в частині «цитація» аудиторами відмічається перевага участі мелодійного контуру над висотним рівнем та фразовим наголосом (46–48 %). Пояснення цьому убачаємо в особливому мелодійному малюнку вимовляння біблійно-

го тексту: під час цитації євангельських віршів проповідники за допомогою особливого «співучого» мелодійного контуру інтонаційно відокремлюють власні слова від слів з Біблії.

Наступним завданням аудиторів стало визначення висотного рівня вимовляння відрізків дискурсу, що прослуховувалися. Результати обробки відповідей надано в таблиці 2.

Таблиця 2

Визначення аудиторами висотного рівня проповідей (у %)

Частина тексту		Висотний рівень		
		Високий	Середній	Низький
Маніфестація теми	А	12,5	38,2	49,3
	Л	31,1	39,4	29,5
Цитація	А	32,7	33,1	34,2
	Л	33,9	32,4	33,7
Трактування	А	26,2	44,2	29,6
	Л	19,7	48,6	31,7
Висновок	А	33,0	39,5	27,5
	Л	20,3	38,4	41,3
В середньому	А	26,1	38,8	35,1
	Л	26,2	39,7	34,1

Наведені у таблиці дані свідчать про наявність спільної тенденції у модуляціях висоти голосу англіканських та лютеранських проповідників. В середньому проповідники надають перевагу нормальному (~39 %) та низькому (~35 %) висотному рівню. Але у різних частинах проповіді відмічаються диференційні ознаки висотного рівня вимовляння між англіканськими та лютеранськими проповідниками. Так, в ініціальній частині англіканської проповіді священники використовують низький висотний рівень у 49,3 % випадків, що свідчить про те, що саме зниження голосового регістру надає мовленню проповідника більшої ваги та переконливості. Щодо висотного рівня мовлення лютеранських проповідників в тій же самій частині проповіді, треба зазначити, що воно характеризується певним балансом усіх трьох висотних рівнів з незначною перевагою нормального (середнього) рівня. Протилежну картину спостерігаємо у заключній частині проповіді: якщо у висновках англіканської проповіді спостерігається збалансоване використання високого, середнього та низького рівня з незначною перевагою середнього рівня, то у лютеран-

ській проповіді оратори більшою мірою використовують низький висотний рівень.

Таким чином, на рівні сприйняття можна говорити про наявність не тільки спільних закономірностей у мелодичному оформленні досліджуваних проповідей, але й диференційних ознак між лютеранськими й англіканськими проповідниками у використанні голосового регістру.

Для отримання об'єктивних даних стосовно мелодичної організації проповідей, що досліджуються, проведено інструментальний аналіз за допомогою програмного пакету обробки мовленнєвого сигналу PRAAT 5.3.8. Аналізу було піддано такі акустичні характеристики: частота основного тону (ЧОТ) синтагми, фрази, надфразової єдності; максимуми ЧОТ; частотний діапазон фраз-складників НФЄ.

Результати обчислень усереднених значень максимумів ЧОТ наведено у таблиці 3.

Таблиця 3

Усереднені значення максимальних ЧОТ (Гц) у проповіді

Частина тексту	Англіканська проповідь	Лютеранська проповідь
Маніфестація теми	374	360
Цитація	318	312
Трактування	292	274
Висновок	384	372
В середньому	342	329

Як свідчать дані, англіканська та лютеранська проповідь мають спільні закономірності в розподілі максимумів ЧОТ за композиційними частинами тексту. Найбільшими показниками досліджуваного параметру характеризуються заключна та ініціальна частини англіканської та лютеранської проповіді, де зафіксовані показники, що значно перевищують середні по тексту. Найменші показники фіксуються в основній частині проповіді — *трактуванні*, що пояснюється комунікативним завданням цієї частини, а саме аргументовано донести до пастви та пояснити їй основні біблійні істини, що виголошувались у частині *цитація*. В цій частині проповіді найяскравіше виявляється інформаційна, або, за іншою термінологією, репрезентативна функція мови, яка потребує раціональних, а не емоційних засобів впливу.

Для того, щоб довести наявність/відсутність контрастного мелодійного малюнку текстів усної проповіді в рамках інструментального аналізу, обчислено частотний діапазон фраз-складників НФЄ. Результати представлено в таблиці 4.

Таблиця 4

**Усереднені значення частотного діапазону складників НФЄ
різних частин проповіді**

Частина тексту	Англіканська проповідь	Лютеранська проповідь
Маніфестація теми	3,8	3,5
Цитація	3,1	2,9
Трактування	2,6	2,5
Висновок	3,2	3,2
В середньому	3,2	3,0

Дані, наведені у таблиці 4, знов демонструють спільні закономірності просодичного оформлення англіканської та лютеранської проповіді: найбільші показники діапазону ЧОТ зафіксовані у вступній частині проповіді, найменші — у трактуванні. Вважаємо за доцільне зазначити, що ширина частотного діапазону залежить не тільки від високих показників максимумів значень ЧОТ у фразах проповіді, а й від нижньої межі значень ЧОТ. Це означає, що розширення частотного діапазону досягається як за рахунок збільшення максимальних значень ЧОТ, так і завдяки зниженню нижнього рівня частоти. Завдяки такому контрастному вживанню висоти голосу досягається впливовий ефект певної частини проповіді.

Таким чином, проведене комплексне фонетичне дослідження мелодійної організації текстів англіканської та лютеранської проповідей дало змогу, по-перше, констатувати єдність у композиційній будові текстів проповідей, реалізованих проповідниками двох класичних протестантських течій, а по-друге, виявити набір інтегральних просодичних (зокрема — мелодійних) засобів, що беруть участь у створенні впливового ефекту текстів, що аналізувались. Перспективу подальших розробок убачаємо у комплексному дослідженні всіх просодичних параметрів у проповідницькому дискурсі та створенні просодичного портрету проповідників англіканської та лютеранської конфесій. Зіставлення просодичних засобів впливу в англійській та німецькомовній усній проповіді може стати вагомим внеском у вивчення релігійного дискурсу.

Список літератури

- Кравченко Н. О. Синергійність англомовного релігійного дискурсу (теолінгвістичний підхід). Одеса : КП ОМД, 2017. 408 с.
- Кравченко Н. О., Богуславський С. С. Композиція тексту релігійної проповіді (на матеріалі англіканських та лютеранських богослужінь). *Одеська лінгвістична школа: школа реконструкцій*. Одеса : ПолиПринт, 2020. С. 234–243.
- Черенков М. Протестантизм — рафіноване християнство. *Українське релігієзнавство*. К., 2009. Спецвип. 2. С. 142–151. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrr_2009_Spetsvip.2_15
- Buttrick D. Homiletic Moves and Structures. Augsburg Fortress Publishers, 1987. 516 p. Режим доступу: <http://www.religion-online.org/showbook.asp.title=>
- Craddock F. Preaching. Abingdon Press, 1990. 224 p.
- Gottes K. Friedensbewegung: Böses mit Guten überwinden. *Predigt zu Römer*. 2020. 12. P. 17–21. URL: <https://predigten.evangelisch.de/predigt/gottes-friedensbewegung-boeses-mit-guten-ueberwindenpredigt-zu-roemer-12-17-21-von-michael>
- Killinger J. Fundamentals of Preaching. Minneapolis: Fortress Press, 1996. 225 p.
- Murphy J. J. (ed.) Three Medieval Rhetoric Arts. Berkley ; Los-Angeles ; London : Univ. of California Press, 1971. 235 p.
- Schweizer A. Homiletik der evangelisch-protestantische Kirche. Leipzig, 1848. Режим доступу: https://histvv.uzh.ch/dozenten/schweizer_a.html

References

- Kravchenko N. O. (2017). Synerhiinist anhlomovnoho relihiinoho dyskursu (teolinhvistychnyi pidkhdid). Odesa: KP OMD.
- Kravchenko N. O., Bohuslavskyi S. S. (2020). Kompozytsiia tekstu relihiinoi propovidi (na materiali anhlikanskykh ta liuteranskykh bohosluzhin) // Kolektyvna monohrafiia “Odeska linhvistychna shkola: kola rekonstruktsii» Odesa: PolyPrynt. S. 234–243
- Cherenkov M. (2009). Protestantyzm — rafinovane khrystyianstvo: [monohrafiia]. Ukrainske relihiieznavstvo. K. Spetsvyp. 2. S. 142–151.
- Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrr_2009_Spetsvip.2_15
- Buttrick D. Homiletic Moves and Structures / D. Buttrick.(1987). Augsburg Fortress Publishers.
- Rezhym dostupu: <http://www.religion-online.org/showbook.asp.title=>
- Craddock, F. Preaching / F. Craddoc. Abingdon Press. 1990. — 224p.
- Gottes K. Friedensbewegung: Böses mit Guten überwinden — Predigt zu Römer 12, 17–21 (2020). URL: <https://predigten.evangelisch.de/predigt/gottes-friedensbewegung-boeses-mit-guten-ueberwindenpredigt-zu-roemer-12-17-21-von-michael>
- Killinger J. (1996). Fundamentals of Preaching / J. Killinger. Minneapolis: Fortress Press.

ISSN 2307–4604. Записки з романо-германської філології. 2023. Випуск 1 (50)

Murphy J. J. (ed.) (1971). *Three Medieval Rhetoric Arts* / Berkley, Los-Angeles, London: Univ. of California Press.

Schweizer Alexander. (1848). *Homiletik der evangelisch-protestantische Kirche*. Leipzig.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2023 року